

Aarhus School of Architecture // Design School Kolding // Royal Danish Academy

What was, what is and what will be

Ryborg Jørgensen, Thomas

Published in:
Ikke angivet

Publication date:
2006

Document Version:
Early version, also known as pre-print

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Ryborg Jørgensen, T. (2006). What was, what is and what will be. In *Ikke angivet* Kunstakademiets Arkitektskole, Institut 1.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Det passerede, det nuværende og det kommende

Forestillingen om det universelle er en forestilling om, at man kan løsrive tingene fra deres sammenhæng og derved stille dem frit for at kunne fungere og virke i andre sammenhænge. I den strukturalistiske arkitekturtænkning gør en lignende forestilling sig gældende; her er pointen, at det strukturelle niveau bør have en universel og tidløs karakter, som faste mønstre der kan eksistere i sig selv, uafhængigt af de specifikke situationer og kontekster i hvilke de manifesterer sig, og udgøre et generelt og stabilt underlag for div. situative og skrøbeligt partikulære kvalificeringer. Men når man går nærmere på de bedste strukturalistiske værker, viser det sig alligevel at det kontekstuelle, det problemspecifikke, det partikulære osv. - det som for den universelt stræbende tanke er for småt, ubetydeligt og tilfældigt - at det alligevel ikke *kun* tilbydes plads som udskifteligt "software" i det universelt strukturelle "hardware". Men at det i de bedste konkretiserede værker fylder, og mere direkte får lov til at virke form- og betydningsforandrende ind på det generelt strukturelle.

Et godt eksempel er Berlin Freie Universitat¹ (herefter kaldet BFU) (ill.1), der, som en "klassisk" strukturalistisk *mat-building*, umiddelbart lever op til de dogmer, der matte gælde for et universelt orienteret strukturalistisk arkitekturverk. Men nar man gar tettere pa det byggede, opdager man at der - pa trods af at bygningen er opfort som et umiddelbart hojrationelt gridstruktureret byggesystem pa en nasten flad mark, hvor det nemmeste og umiddelbart mest rationelle ville have varet at bygge uden terrantilpasninger - at der alligevel forekommer sadanne i form af knek og forskydninger (ill.2+3). Og at man i den ellers rationelle og effektive infrastruktur, marker og ser forskydningerne, og opdager en overraskende kompleksitet pa trods af den planmessige rigiditet. Fx i den flere hundrede meter lange, sakaldte K-Strasse, hvor man pga. det kuperede forlob som forskydningerne giver, ikke kan se fra den ene ende til den anden (ill.4). Som en understregning og udfoldning af forskydningernes lokale potentialer, er der f.eks. udlagt sma skranende haver (ill.5+6), som serlige meget narverende steder i strukturen. Steder der udtrykker en anden mere situativ tenkning, der etablerer forskelle i strukturen. Steder der viser ud over det universelle system, for, som et spil af partikulære nuancer, som en slags "skonhedspletter" pa en ellers "universel krop" at give bygningen et udefinerligt særpræg, der gor at man

opfatter den som en unik identitet - som andet og mere end neutral generaliseret gridstruktur. På trods af at dette særpræg måske ikke har en særlig stor og gennemgribende indflydelse på BFU's generelle organisering, vil jeg alligevel hævde at der på disse steder åbnes et afgørende modbevægende moment i værket. En modbevægelse der giver situeret spænding, kvalificerende og involveret træghed og kritik til værkets umiddelbart ikke-kontekstrelaterede abstraherede universelle karakter. En reflektiv kompleks modbevægelse, der sammenpasset med det generelt strukturelle, gør at værket som samlet effekt kan opfattes og forstås som mere end blot tom universel struktur. Men som en mere kompleks og reflektiv virkelighedstolkning, der ved at den, for at være effektivt fungerende, er nødt til at være rationel, åben, fremtidsrettet og universelt orienteret, men som også integrerer og udtrykker sin tvivl og sin mistillid til sig selv som alt-styrende overgribende universel rationalitet. En virkelighedstolkning der ikke søger sin universelle side bekræftet på ethvert niveau, men som i erkendelse af at mennesket, arkitekturen og verden er mere end universel rationalitet. At mennesket, arkitekturen og verden også rummer andre og vigtige *partikulære* og *situative* dimensioner og muligheder, som holdes nede af en overgribende universalitet, men som omvendt kan befordres ved at sætte denne på spil.

Hvis man, som strukturalisterne gjorde, kritiserer funktionalismen for kun at være tre-dimensionel, dvs. indrettet på statiske problemløsninger i rummets tre dimensioner uden tiden som arkitekturens fjerde dimension - den fremtidens forandrende dimension som strukturalisterne forsøgte at integrere² - kan man sige at BFU, med sin åbne, funktionelt tilpasningsdygtige gridstrukturelle tilgang godt nok lægger tidens, dvs. fremtidens dimension til, men at BFU's "skønhedspletter" nuancerer dette. Disse "skønhedspletter" lægger endnu en tids-dimension til, der ikke kun er fremtidig, men i en vis forstand også fortidig, som en markering af at *det allerede eksisterende* virker som moment i værket. Ikke som en nostalgisk kontekstuel tilpasning, men som en gensidigt forandrende udveksling mellem det eksisterende og det nye, det lokalt forankrede/betingede og det universelt fremtidsrettede. Denne dimensions-løsning er inspireret af den danske maler Asger Jorn der har fremført,³ at tiden, ligesom rummet, har tre dimensioner; til rummets længde, bredde og højde svarer det passerede, det nuværende og det kommende - fortid, nutid og fremtid. Jorn opfatter nutiden som den tids-"del" der opstår ved at fortid og fremtid overlapper hinanden, og at nutidens *fyldte* afhænger af hvor meget af *det passerede* og af *det kommende* der indgår i *nuet*. Og om og

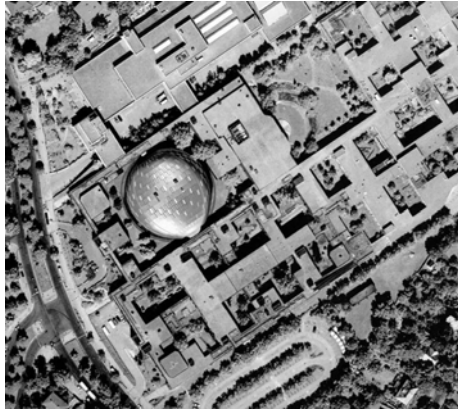
hvordan det passerede/forankrende og det kommende/åbnende, som komplekst modsatvirkende momenter, er sammenpasset i nuets og værkets konkretion. Og ud fra en sådan betragtning kan man måske kritisere BFU for at det er ikke meget af *det passerede* der får lov til at fylde i værkets *nu*. En arkitektur der evner at udfolde alle disse dimensioner må derfor, iht. Jorn, være seks-dimensionel, og ikke kun, som funktionalismen tre-dimensionel, eller, som de universelt konciperede, ikke-kontekstrelaterede, kun fremtids-forberedte strukturalistiske arkitekturværker, fire-dimensionel.

Hvis man, igennem denne dimensions-model, sammenholder BFU med et ikke-opført værk af den danske arkitektgruppe Studio Chiasmus; *Fra Husterritorium til Bykosmos - integreret bolig- og erhvervsbebyggelse på Dokøen i Københavns Havn*⁴ (herefter kaldet *Dokø-projektet*), kan man sige, at det for dette værk gælder, at *det passerede* i langt større omfang og på mere gennemgribende måde er forsøgt integreret. Og at det partikulære og situative ikke kun er skønhedspletter på en universel krop, men er løftet op til et mere afgørende niveau. Bygningen er tilsvarende BFU udlagt som en slags mat-building der spænder ud over et stort område (ill.7+8). Men i et langt større omfang udveksles og sammenpasses der i Dokø-projektet mellem struktursens serielle, ikke-kvalificerede og derfor funktionelt-"fremtidsrettede" åbne form og potentielt foranderlige mønstre, og de situative "fortidsrettede", allerede eksisterende identiteter, partikulariteter, bindinger og muligheder. Eller måske skelnes der, når det kommer til stykket, ikke. Et meget stort moment i dette spil udgøres af struktursens glidning mellem lod og vage; mellem den kontekstuel eksisterende udspænding mellem, på den ene side, havnens horisontale åbnen sig mod havet og horisonten, og på den anden side byens vertikalitet i bygningernes stablede planer og tårnenes himmelstræben. Denne udspænding forsøger Dokø-projektet at indoptage og sammenpasse sig med, i og som en glidende bevægelse mellem lod og vage. En bevægelse der virker afgørende ind på bygningens storform og det enkelte specifikke område i strukturen, der kvalificeres med særlige egenskaber som sig selv og som del af et forandringsforløb. En bogstavelig forandringsstruktur med et glidende forløb af arkitektonisk kvalificerede forskelle; en metamorfosekonstruktion, der i en langsom inversion er udspændt mellem lod og vage. Dokø-projektet er overvejende serielt organiseret, men til forskel fra de strukturalistiske arkitekturværker er serialiteten underordnet en kontekstuel funderet metamorfoselogik, der transformerer det forskels- og forandringsløse i de strukturalistiske primærstrukturer til et forskels- og forandringsforløb, der

nedbryder den strukturelle entydighed som følge af den derved opståede interne kompleksitet. Andre væsentlige sammenpasninger sker f.eks. med; 1) havbunden, der som en svagt bølget, amorf geometri sendes fra havnen, over øens artificielle flade og ind og op i bygningen. 2) byens asfalterede infrastrukturelle gulv, der, fra det bagvedliggende Holmen, føres ind og op i bygningen, for at afsluttes som et stort parkeringsdæk på bygningens tag. 3) og til sidst et stort, men mere lokalt virkende træk der udgøres af den store, igennem strukturen, spiralisierende nedskruining (ill.9), der i en slags omvendt "gendigter" sin kontekstuelle "fortidighed" i Vor Frelser Kirkes, på stedet, meget nærværende spiralisierende tårn. Der findes i projektet mange flere sammenpasninger med det allerede eksisterende *fortidige* på både momentniveau og mere lokalt virkende niveauer, men disse er nok de vigtigste. Alle disse "fortidige" niveauer møder det alment strukturelle på en langt mere gennemgribende måde end BFU, og sammenpasningerne resulterer derfor i en bygning, der ser ud til på en mere omfattende måde, at have tids- og identitetsbevidsthed og at kunne være i dialog med, og bidrage til, det omgivende og det situative. Hvorfor man måske derfor kan hævde at *nuet* i Dokø-projektet, iht. Asger Jorns dimensions-model, har stor fylde og sammenhæng i mellem det allerede-eksisterende og det kommende. Mulighederne ligger både i fremtiden og i fortiden, men først og fremmest i den nutid der forbinder og udfolder implikationerne i og for begge. Eller som Asger Jorn skriver: »Fremtiden bliver reel ved at støde mod fortiden og blive til nutid. ... Fremtiden er spørgsmålene uden svar, og fortiden er svarene, der ikke længere har spørgsmålstegn. Realiteten er dialogen«. ⁵ Arkitektens *reelle* rum udgør en øjeblikkelig levende nutid i umiddelbar kontakt med fortid og fremtid - løbende sammenpasset i og som en vedvarende dialogiserende situation. Forudsætningen for en sådan dialog er *forskel*, og »uden identitet ingen forskel« ⁶ - vi må derfor nødvendigvis forsøge at etablere en eller anden form for identitet i arkitekturen og de steder og kontekster ⁷ som arkitekturen indgår i (og en stræben efter neutral universalitet, er også en stræben efter identitetsløshed). Dermed ikke sagt at jeg mener at vi bør opvurdere heimat-begrebet eller en, på anden vis, stivnet selvforvisset kulturkonservativ tænkning. Som jeg uddyber i min Ph.D.-afhandling, ⁸ mener jeg ikke man kan fastholde en stabil "identitet" i et arkitekturværk eller et sted; et sted størkner aldrig i én identisk væren, det lukker sig aldrig, men lever derimod af at dets identitet er et flydende konfliktende og diskuterende felt. Et steds identitet er aldrig en isoleret størrelse, men altid del i en større tidsmæssig sammenhæng; et steds identitet etableres i et situeret, men

altid uafgjort spil mellem det passerede, det nuværende og det kommende. Den vigtige erfaring i både BFU og Dokø-projektet er, at den eksisterende identitet ikke blot konsolideres eller udskiftes med en ny, men at den eksisterende åbnes mod en *fornyet* identitet. Og at sammenpasningerne med konteksten sker som en varierende, supplerende og sammenhængende "forlængelse" af konteksten, der derfor ikke blot "repeteres", men derimod føres evolutionært videre i en levende, skabende og aktualiserende bevægelse.

Enhver interesse i fortiden - og den allerede eksisterende kontekst - er tæt knyttet til nutidige problemstillinger. Og som nutiden forandres, og dens typiske træk ændres, forandres ligeledes vores vilkår for at tolke og forstå fortiden, og dermed kommer vores nutidige vilkår og aktiviteter i en vis forstand til at forandre fortiden. Tiden lukker sig aldrig - den ændrede måde vi bruger, tolker og forstår fortiden, ændrer fortidens betydning. Selv det mest betydelige sted er altid under konstant omvurdering. Hver tid forandrer og tilpasser stederne, og tager i bedste fald også hensyn til, og bruger erfaringer fra, det allerede eksisterende. Det allerede eksisterendes betydning udgøres af hvert nyt arkitekturværks bearbejdning af det. Ethvert nyt arkitekturværk må derfor undersøge hvilke muligheder der opstår, når det, på baggrund af dets egne betingelser tager tråden op og organiserer og sammenpasser sig i en, ikke repeterende men, varierende tilegnelse. Og heri ligger mulighederne for en ægte dialog, til forskel fra den bevidstløse overtagelse af universelle eller lokale sandheder fra den ene tid til den anden. Det vellykkede arkitekturværk materialiserer sig ikke blot som en rent rumlig tre-dimensionalitet, den besidder også tre tids-dimensioner, hvor orienteringen fortid-fremtid ikke forstås som en statisk modsætning, men som en levende forudsætning for hinanden og nuet. Vi lever i en verden der uafvendeligt forandrer sig, og kan ikke uforandret vende tilbage til det passerede, hvorfor vi ikke kan insistere på stedet og konteksten som uforanderligt. Men vi kan insistere på stedet og konteksten som *forudsætning* – at der er og skal være forskel på stederne, for at vi kan etablere et identitetsforhold. Men også at dette forhold bunder i relevans og sammenhæng med den uafvendeligt foranderlige livsverden, der udspiller sig som en uadskillelig og konstant åbnende del af stedet, hvorfor stedets virkemidler fortsat må genskabes i en stadigt svarende modificering.

ill.1, BFU luftfoto

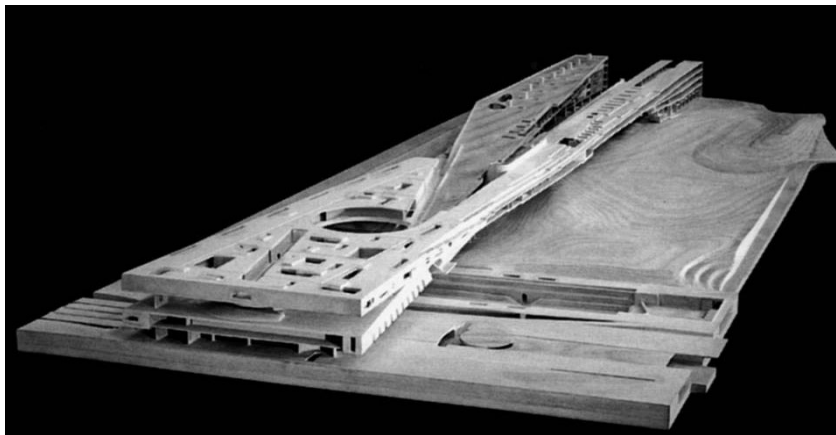
ill.2+3, knæk og forskydning

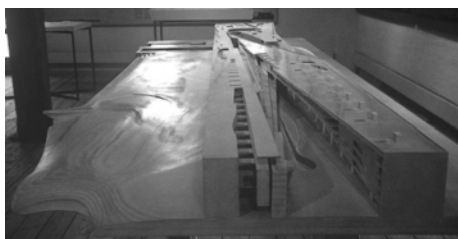
ill.4, K-Strasse

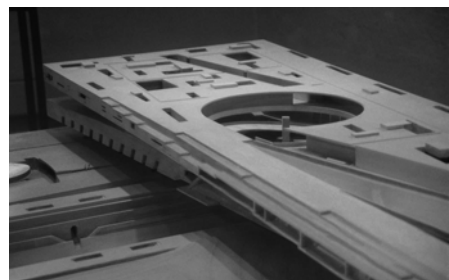
ill.5+6, haver

ill.7, Dokø-projekt, modelbillede fra nordøst

ill.8, modelbillede fra sydvest

ill.9, nedskruning

¹ 1964/1973 af Candilis, Josic, Woods, Schiedhelm. Beliggende i Dahlem, Berlin.

² Et paradoks ved strukturalismen, er at denne tidsintegration forsøges gennemført ved at arkitekturen tilrettelægges som en tidløs baggrund hvorpå en tidsbunden foranderlig ageren kan udspille sig. Hvorfor de strukturalistiske værker ikke i-sig-selv integrerer tiden, men derimod trækker sig tilbage til et uinvolveret tidløst niveau (BFU er, som det fremgår af denne analyse, en mere involveret undtagelse). For en uddybning og kritik af denne strategi, se Thomas Ryborg Jørgensen *Det Ustadige i Arkitekturen*, Kunstakademiets Arkitektskole 2005.

³ Asger Jorn: *Naturens orden, De Divisione Naturae, Skandinavisk Institut for Sammenlignende Vandalisme*, Silkeborg 1962, s.80.

⁴ Projektet spænder ud over hele Dokøen, på hvis midte, i Amalienborg-aksen, Henning Larsens Operahus efterfølgende er blevet opført. Projektet er udført til Den 6. Internationale Arkitekturbiennale i Venedig 1996, repræsenterende Danmark og udstillet i den Danske Pavillon. Projektet er udført af *Studio Chiasmus* ved: Malene Andersen, Peter Bertram, Jan Borgstrøm, Niels Grønbæk, Kristian Hagemann Hansen, Jan Harboe, Kent Martinussen, Thomas Ryborg Jørgensen og Henrik Oxvig. (se bl.a.: *Arkitekturgalleriet 1, Studio Chiasmus v/Kent Martinussen*, Dansk Arkitekturcenter 1998, s.38-54).

⁵ Asger Jorn: *Naturens orden, De Divisione Naturae, Skandinavisk Institut for Sammenlignende Vandalisme*, Silkeborg 1962, s.63+65.

⁶ Citatet er GWF Hegels, og er citeret fra Steen Nepper Larsen: *Identitet som mellemværende*, Filosofi nr. 2/2002, hvor der ingen reference er angivet.

⁷ Jeg skelner i denne sammenhæng ikke entydigt mellem begreberne 'sted' og 'kontekst'. De to begreber bruges i daglig tale i flæng, og er generelt svære at skille ud fra hinanden, men et bud kunne være at, ved brug af begrebet 'sted' spiller den arkitektoniske sammenhæng som oftest en afgørende rolle (jf. begrebets etymologiske baggrund i ordet 'stad'; by), mens begrebet kontekst er et mere generelt begreb for sammenhæng (lat. *con'textus*, af *con-* + *texere* væve), der ikke nødvendigvis vægter det arkitektoniske særligt højt.

Et essentielt aspekt ved begreberne handler om hvad der afgrænser og bestemmer et sted/en kontekst. Et arkitekturværk er måske relativt nemt at afgrænse som fysisk størrelse, mens begreber som 'sted' og 'kontekst' måske i højere grad afgrænses i forhold til en identitet, der består i et komplekst netværk af fysiske, kulturelle, mentale og programmatisk sammenhænge, hvorfor et sted/en konteksts fysiske afgrænsning måske er sværere at bestemme, og deres karakter sværere at fiksere.

⁸ Thomas Ryborg Jørgensen *Det Ustadige i Arkitekturen*, Kunstakademiets Arkitektskole 2005, s.164-165.